

ODPAŚĆ (120) *vb pf*

o jasne. ◇ *W inf* -a- (20), -ã- (2); -a- : -ã- *Mącz* (4:2). ◇ *W praet, plusq, con sg m i part praet act a pochylone*. ◇ *W pozostałych formach a jasne (w tym 2 r. błędne znakowanie)*.

inf odpąć (22). ◇ *fut 2 sg* odpadniesz (2). ◇ *3 sg* odpadnie (18). ◇ *2 pl* odpadnicie (2). ◇ *3 pl* odpadną (8). ◇ *praet 1 sg m* odpądl (3). ◇ *2 sg m* -eś odpądl (1). ◇ *3 sg m* odpądl (11). *f* odpadła (7). *n* odpadło (14). ◇ *1 pl m pers* -smy odpadli (1). ◇ *2 pl m pers* -ście odpadli (1). ◇ *3 pl m pers* odpadli (10). *subst* odpadły (6), odpadli (1) [*m*] *PowUrb*. ◇ *plusq 3 sg m* był odpądl (1). *f* odpadła była (1). ◇ *3 pl m pers* byli odpadli (1). *subst* były odpadły (1). ◇ *imp 3 sg* niech odpadnie (1). ◇ *con 3 sg m* by odpądl (1). *f* by odpadła (3). ◇ *3 pl m pers* by odpadli (2). *subst* by odpadły (1). ◇ *part praet act* odpądwszy (1).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVI – XVIII w.

1. Nie utrzymać się w punkcie umocowania, oderwać się, odczepić się; *excidere PolAnt, Vulg; deruere Mącz; cadere PolAnt* (34) : Gdy iuż tak ona część pępka zořstawiona odpadnie [...] thedy ořtathek zařypać popiołem *FalZioł* V 35; czwartheho dnia do łaznie idz zmyć łie, A tam łie odmyie y odpadnie łwierzb z brudem pořpołu. *FalZioł* V 108v, V 71v [2 r.]; *Redivius, Klęřzcz/* To yeřt Robak który łie w skóřę wpiye á pirwey nie odpądnie áż opiwřzi łie krwi zdechnie. *Mącz* 349a; *SienLek* 110v, 154; *BudNT Act* 27/32; Tedy łłuźebni obćięli powrozy v barki/ y dopuřćili iey odpąć. *WujNT Act* 27/32.

odpać od czego (1): *Lopátka* moiá od plec niech odpądnie *BudBib Iob* 31/22.

odpać czemu [żywotne] (2): *BielKron* 435v; nářypřze grynřzpanu w rány obwiázawřzy zář á przywiń/ iř mu nie odpądnie *SienLek* 182v.

Zwrot: »odpać precz« (1): *Deruo, Spąćć/ Odpąć precz. Mącz* 82d.

Przen (21) : By więć ćwiczki przybijał do rozumu łłowá/ Tedy łnádnie odpądną gdy łzáleie głowá. *RejWiz* 68; *LatHar* 194.

odpać komu (1): A tego nie baczy/ iř teř łam pan zá thymiřz ćzářy bieży/ á nie baczy gdzie mu podkowá odpądnie/ á gdzie áż ná łzyię vřknąć ma. *RejZwierc* 159.

W przeciwstawieniu: »przypać ... odpąć« (1): złość nigdyć łie z żadnym ćłowiekiem nie rodzi/ iedno mu s ćzářem á ze złego wychowánia á iáko ze zwyczáiem przypądnie. Tákże teř ze zwyczáiem/ gdy ktemu połtráchu iákiego do tego przyłóży/ łnádnie odpąć moře. *RejZwierc* 78.

Fraza: »odpądną łuski od oczu« (2): gdyż łistoria piřze iř były odpądl łuski á ona łlepotá łtára od oczu iego/ á Duch łwięty wřtąpił do łercá iego *RejPos* 283v, 286.

a) *Sprzeniewierzyć się jakimř zasadam, zwłaszcza religijnym* (15) : *Degenerare a secta vel doctore aliquo, Odpąć/ opuścić. Mącz* 143d; iř narod nędzny ludzki/ gdy był odpądl prze grzech á prze niepořłufeńřtwo przodká łwego/ [...] iuż był przyřzedł w pořłufeńřtwo á w opeikę [!] páná inego *RejPos* [344], 205; Ktore iřćie łłowá nie łąc pewnie wierzącego/ žeby odpąć nie mogli: ále owřzem boiające łię o łwey nietrwałořći. *WujNT* 552, 333, *Hebr* 6/6.

odpać od kogo, od czego (8): Tác ieřt dawnoć w ktorey mamy trwąć/ nie tá z ktorey łię dáremnie pyřźniá Papiřćowie/ kthorzy nowotnego Bogá łobie vkowáli/ gdy od włálnych oycow łwoich odpądl. *GrzegRóżn* K4; *Desciscere ab alicuius opinione, Odpąć od czyiego łniemánia. Mącz* 373a; [*Pan*

Bog] ty wżyftki ktorzykolwiek od niego odpadwfyz vdaią sie w pługáftwo zátraca. *KuczKat* 280, 20; *RejZwierc* 257v. Cf *Zwrot*.

Zwrot: »odpaść od wiary« [w tym: na co (1)] = *circa fidem excidere Vulg* [szyk zmienny] (3): Iż nyektorzy [...] okázuyac po łoby rzekomo náukę/ od wyary odpádli. *KromRozm II* p; Saxonía odpádła była od wiary ná báłwany/ ále záfię przez Kárlá wielkiego náwroconá *BielKron* 282; *WujNT* 1. *Tim* 6/21.

α) *Zostać zmuszonym do zmiany religii [od kogo] (1)* : Niémálfz fie tedy dla czego bać tych [tj. *narodów podbitych przez Turków*]/ którzy y od Pána Kryftuflá/ y od nas odpádli *OrzJan* 39.

2. *O wodzie: obniżyć poziom (1)* : iefliby ná ónym miefcu/ kędyś wodę puścił wodá odpádła/ żeby Brzég ófechl/ thedy o tym więdz że iuż Przekopę vniżałz *Strum* D2.

3. *Odbić się, odskoczyć (1)* : Więc się ná byká zábieży [*baran*]/ W czoło mu fwym łbem vderzy: Ale odpadł áż ledwy wftał *BierEz* R4.

4. *Cofnąć się przed kimś, zostać odpartym (7)* :

odpaść od kogo, od czego (2): Od lewey ftrony thwoyey tyfiac ich odpádnye/ Práwicą twą odráziłz dzyefięć tyfiac fnádnye *LubPs* V; pilno to kładzie przed oczy každemu [*książę świata tego*]/ áby [...] nie ták bárzo dufał temu Pánu fwemu/ á pułzczał fie ná fwą wolą iáko z ganku ná doł/ áby oná ftraż [*aniołowie*] czo rychley odpádła od niego/ á on áby vżywał nád nim zwirzchności fwoiey. *RejPos* 72.

Przen: *O szatanie kuszącym człowieka do złego (5)* : *RejWiz* 135; ftáry on wálfz trzy kroć fię rzucił ná mię/ y trzy kroć odpadł *SkarŻyw* 333.

odpaść od kogo, od czego (2): Odpadnieć wnet czart odniego Gdy bedzie fercza prawego *RejKup* o4v; *HistRzym* 93.

Zwrot: »na stronę odpaść« (1): Kędy Pan prawdą fwą fwieci/ iuż thám ná ftronę odpádną ciemności fwieckie. *LubPs* eev marg.

5. *Wystąpić z jakiejś jedności (20)* :

a. *O jedności politycznej; też: zbuntować się; deficere Mącz; excidere JanStat (16)* : Kłecko odpádło. *BielKron* 364 marg; Przes Glinfkiego namowy Smolinfko odpádło. *MycPrz* I B4, I Bv, II B[3], Cv; *BielSen* 18; Ziemie y páńftwá złączone/ odpádną zá niezgodą. *SkarKazSej* 673b marg.

odpaść od kogo, od czego (1:6): Ziemią Pomorfka odpádła od Polfkiey. *BielKron* 370 marg, 346v [2 r.], 364 marg; Multi a Rege defecerunt, Wiele ych od Królá odpádło. *Mącz* 115a; *SarnStat* 1053. Cf *Zwrot*.

odpaść komu (1): W Inflanćiech nam też Rigá ták fnádnie odpádnie/ Gdyż Pan niemożny będzie przydzie im to fnádnie. *MycPrz* I [C]2.

W przeciwstawieniach: »odpaść ... wrocić się, zjednoczyć się« (2): Panowie/ Rycérftwo/ Szláchtá/ obywátele/ y przełożeni ziemie Belzkiéy [...] do Korony królestwá nálfzego Polfkiego/ od któręy przefzłych czáfów byli odpádli/ záfię wrócili fie *SarnStat* 1053; Ziemie y księftwá wielkie ktore fię z koroną ziednoczyły/ y w iedno ciáło zroftły/ odpádną *SkarKazSej* 673b.

Zwrot: »od posłuszeństwa [czyjego] odpaść« (1): Defectio, Odftánie/ Odpádnienie Odtrącenie od kógo/ gdy yákoby miáfto áłbo yáki lud od posłufzeńftwá fwego páná odpádnie. *Mącz* 115b.

b. O jedności religijnej [od kogo, od czego] (4) : że iuż od niego [Rzymu] kilká krolestw znacząnych odpádło *CzechEp* 379; kościoły wíchodnie/ od tego mieycá y páłterzá iednego gdy odpádły/ ná wiele lię fekt rozerwály *SkarKaz* 40a.

Zwrot: »od jedności odpaść« (1): Pátrzcie ná vpadki krolestw/ ktore od kościołá ś. y iedności religiey ś. odpádły *SkarKazSej* 682b.

W przen (1) : kázdy z nich w błád vwyedzyon/ [...] od głowy/ páná Kryšťulá/ ktory yeft prawdá y żywot/ odpáć może *KromRozm III* D8.

6. Zostać wyłączonym z tekstu lub zbioru tekstów (2) : przetośz y inych EwángeliŃt Ewángelie odpádły/ y nie łá przyięte *Leop* *2v.

odpaść z czego (1): Látwiey przeminać niebu y ziemi/ niŃz kreŃce iedney z zakonu odpáść. *CzechRozm* 91v.

7. Utracić prawo do czegoś, nie mieć udziału; cadere JanStat [od czego] (6) : Eudoxyná żoná Wálentynianowá/ łzukáá pomocy przeciw Máxymowi/ ábowiem łie baá o dzyedzice/ ktorzy iefzcze byli máli/ by nie odpádli od páńŃtwá łwego. *BielKron* 159v, 205; *Mącz* 206b; iŃz gdy kto o główná/ ábo dŃiedziczná rzecz [...] bywa pozwan/ á nie łtanie/ [...] od wízelkięgo práwá dŃiedzictwá [...] ma bydŃ łkazan/ y opowiedzian/ że odpadł. *SarnStat* 691, 778; Heli Káplán Zakonny/ gdy Bogá obráził złým wychowánie łynow łwoich [...] nietylko to karánie odnioł/ iŃz potomŃstwo iego odpádło wiecznie od oney zacnoŃci KáplánŃkiey *PowodPr* 12.

8. Przegrać sprawę sądową (1) :

[*odpaść od czego:* Poczęli byli o to p. OporowŃci pocięgać pana mego do prawa, ale tego odpadli. *LustrWpol* II 242.]

Zwrot: »od rzeczy odpaść« (1): Formula excidere, Vtráćić rzecz ná łądzie/ Od rzeczy odpaść/ Być odkazan. *Mącz* 134b.

9. Prawdopodobnie: Przepaść przy wyborach [od czego] (1) : Repulsam mihi attulit haec res, Dla yednym rzeczy od tego odpadł. *Mącz* 122b.

10. Ponownie paść (od- jako tłumaczenie łac. re- 'na nowo') (1) : Recido, Odpaść. *Mącz* 29c.

11. Nie czynić lub nie podlegać czemuś więcej, przestać, stracić; przen; excidere Vulg; decidere, desciscere Mącz (46) :

Konstrukcje z podmiotem oznaczającym (czasem metonimicznie) działającego, nosiciela, odbiorcę i dopełnieniem dalszym oznaczającym działanie, oddziaływanie, stan itp. (31):

~ *odpaść czego* (3): Toć węzeł że iá wierzyć niemogę/ Bom do grontu łáŃki Bożyi odpádł *MurzHist* F2v; niektory się teŃz o tym łpornie gádał/ iefli by ten mógl łprawiedliwoŃc vtracić i darow bożyich odpáć/ ktory by rás ięmi był obdarzon *MurzHist* O4, S2.

odpaść od czego (28): *KromRozm II* y2v; *Leop Eccli* 14/2; Vae misero mihi quanta de spe decidi, O nieftetis mnie nędznemu yákom od wielkiey nádzieye odpadł. *Mącz* 338a; *RejAp* 189v; zá ktorym pogniewánie/ iuż pozna że odpadł od łáŃki/ á iny ná iego mieŃcze wŃtápił *Górndworz* Dd3v, Ff4v; nie odpádniefz od tych wdzyęcznych á wiecznych god iego/ á od thego wezwánia twoiego. *RejPos* 240, 146v, 240 [2 r.], 319; Bo iefli odpádniecie od PáńŃkiey opieki/ Pewnie gdzieŃcie nie rádzi tám wam być ná wieki. *RejZwierc* [272], [272] marg; *WujJud* 68v, 173; *CzechRozm* 238v; *SkarŻyw* 208,

258, 260; Lecz fię boię by [...] nie były tákże fkázone śmyfły wáfze y nie odpádły od profłoty oney ktora ieft w Chriftuśie. *WujNT* 2.*Cor* 11/3; vkázuiąc naprzod náfz koniec ná któryfmy fтворzeni/ y od ktoregoſmy odpádli: to ieft kroleſtvo niebiefkie *SkarKaz* 637a; *SkarKazSej* 687b. *Cf Zwroty*, »serce odpadło«.

W charakterystycznych połączeniach: odpaść od Ciała Chrystusowego, darow bożych, (od) łaski (6), od mocy, od nadzieje (2), od obietnic, od opatrności, od opieki (3), od plotek, od powołania, od prawdy, od prostoty, od przywilejow, od rozkoszy, od sakramentow, od strzymawałości, wiary, od zbawienia (2), od żywota. ~

Konstrukcje z podmiotem oznaczającym działanie, stan i dopełnieniem dalszym oznaczającym (czasem metonimicznie) działającego, nosiciela (13): Zamknał rzecz odpadła mowa Nieprzemowyl potym flowa. *RejKup* c2v; *Mącz* 30a; Mąścim drogię przyniołłá/ fłkąd odpádnie trwogá. *GosłCast* 48. *Cf* »odpadło w sercu«.

~ odpaść od kogo (6): *PowUrb* +3v; bo odpádły od nich włfytki możnoſci ich *RejPs* 29; *MurzHist* D3; owoce poządliwoſci twoiey iuż włzytko odpádło od ciebie *RejAp* 151v; *RejPos* 233; *SkarŻyw* 262.

odpaść komu (2): *RejJóz* L3v; ftrácił niebożátko łálkę Páná fwego/ Kiedy w Ráiu przeſtąpił przykazanie iego. Támże mu iuż odpádłá oná fwiátóſć iego/ Támże go iuż wczynił wiecznie ſmiertelnego. *RejWiz* 86.

odpaść komu a. kogo (1): A gdy [miłóſć] włzytkich ftrzał pozbyłá/ Samá fię w bełt obróciłá/ Y proſto mi w ferce wpádłá/ A mnie zaráz moc odpádłá. *KochFr* 7.

W charakterystycznych połączeniach: odpadła(-o, -y) chęć ku Bogu, grzechy, moc, mowa, możność, myśl, nadzieja, przywileje, sprawy świata tego, światłość, świętość, twoga, wszystko. ~

Konstrukcja z dopełnieniem dalszym oznaczającym działanie, stan, i (domyślną) przydawką dzierżawczą oznaczającą działającego, nosiciela [od czego] (2): wiele rzeczy złych od myśli náfzey odpádnie *BielKom* n1b 4; fébrá wźiawłzy raz moc/ wftáwnie gorzálá/ [...] Smák zfálzowány/ włzytko odpádło od chęci *KochPam* 87.

W przeciwstawieniu: »odpaść ... przystąpić« (1): odefzła od niego wiara / odefzło wmiłóſierdziu Bożem wfanié/ odpadła włzyłtka zaras ku Bogu chęć/ a nienáwiſć i gniew potępiony przyſtąpił *MurzHist* D3.

W porównaniach (2): *PowUrb* +3v; nákoniecz rozum zwyciężony od chćiwoſci cieleſney [...] zápomienie fię/ á odpádnie od mocy/ nie ináčzey/ iedno iáko ow okręt/ kthory czás niemały przeciwi fię wiatrom ná morzu/ nákoniecz [...] puſci fię na fortunę *Górndworz* Ff4v.

Frazy: »serce [od czego] odpadło« = ktoś zniechęcił się do czegoś (1): niewiem iákoby iá [rzecz swą] prowadzić gdyż mi iuż iákoſ ferce/ od plotek tákowych odpádło *CzechRozm* 19v.

»[co] odpadło w sercu [czyim]« (1): nie włtyday fię nie odkryć tego/ [...] iżeć odpádłá á zágálłá tá chwálebna á iáfna fwiátłóſć w ferce twoim. *RejPos* 339.

Zwroty: »daleko odpaść [od czego]« (1): piſzã/ że na ten czás/ gdy byłá Phryne przy nim/ był pijány/ gdzie ftháry człowiek/ ktory ieft táki/ dáleko odpadł/ od ftrzymawałości. *Górndworz* Aa7v.

»od prawdy, z terminow prawdy odpaść« = mylić się; kłamać; *desciscere a veritate* *Mącz*; *a veritate excidere* *Vulg* (3:1); *Mącz* 373b; Przetóſćie też z terminow prawdy/ y od rzeczy fámej odpádli ftaire

terminy odrzuciwszy/ á nowych łobie terminow náczyńiwfzy. *WujJud* 173; *ReszPrz* 100; Ktorzy od prawdy odpádli/ powiedáiąc iż fię iuz sftáło zmartwychwftanie/ y wywroćili wiárę niektórych. *WujNT* 2.*Tim* 2/18.

»od rozumu odpaść« (1): y inne grube/ niefłycháne/ niepodobne rzeczy/ ktorzych oni náuczáią: cudow y dowodu potrzebią. [...] y od wfzytkiego rozumu ten odpadł/ kto im bez dowodow y cudow wierzy. *SkarKaz* 418a.

Szereg: »odpaść a (i) odejć« [*szyk* 1:1] (2): Praecisa opitulandi potestas, wfziftka nadziejá pomocy odpádłá/ á odefzłá *Mącz* 30a; *SkarŻyw* 262.

Synonimy: **1.** oderwać się; **5.** oddzielić się, odejć, odłaczyć się, odstąpić; **a.** odstać; **b.** odciąć się, odstrzelić się, odszczepić się.

Formacje współrdzenne cf 2. PAŚĆ.

Cf **ODPADŁY, ODPADNIENIE**